

УДК 338.246.2

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-2-13>

Саковська О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Уманського національного університету садівництва

Sakovska Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism,
Hotel and Restaurant Business
Uman National University of Horticulture

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

MECHANISM OF STATE SUPPORT FOR THE REGULATION OF AGRICULTURAL COOPERATIVES ACTIVITIES

У статті досліджено специфіку функціонування та державної підтримки діяльності сільськогосподарських кооперативних підприємств. Вказано, що нині аграрна політика України сфокусована на підтримці розвитку малого та середнього бізнесу на селі, у тому числі й сільськогосподарської кооперації. Визначено, що сільськогосподарська кооперація – це форма спільної господарської діяльності товаровиробників в одному або різних, але взаємопов'язаних процесах праці або виробництва з метою задоволення соціальних і економічних інтересів, які важко або неможливо досягти під час індивідуальної діяльності. Встановлено, що ситуація, що склалася нині у сфері виробництва сільськогосподарської продукції на регіональному рівні, вимагає серйозного державного втручання, що означає значне посилення державного регулювання та створення усіх необхідних умов для адаптації підприємств колективної форми власності. Окреслено пріоритетні цілі політики державного регулювання діяльності кооперативних підприємств. Розроблено інноваційний механізм регулювання діяльності кооперативів на основі посилення державної підтримки та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури, в межах якої буде здійснюватися постачальницько-збутова діяльність.

Ключові слова: кооператив, державна підтримка, сільське господарство, сільська територія, регіон.

В статье исследована специфика функционирования и государственной поддержки деятельности сельскохозяйственных кооперативных предприятий. Указано, что сегодня аграрная политика Украины сфокусирована на поддержке развития малого и среднего бизнеса на селе, в том числе и сельскохозяйственной кооперации. Определено, что сельскохозяйственная кооперация – это форма совместной хозяйственной деятельности товаропроизводителей в одном или разных, но взаимосвязанных процессах труда или производства с целью удовлетворения социальных и экономических интересов, которые трудно или невозможно достичь при индивидуальной деятельности. Установлено, что ситуация, сложившаяся сейчас в сфере производства сельскохозяйственной продукции на региональном уровне, требует серьезного государственного вмешательства, что означает значительное усиление государственного регулирования и создание всех необходимых условий для адаптации предприятий коллективной формы собственности. Определены приоритетные цели политики государственного регулирования деятельности кооперативных предприятий. Разработан инновационный механизм регулирования деятельности кооперативов на основе усиления государственной поддержки и совершенствования обслуживающей инфраструктуры, в рамках которой будет осуществляться снабженческо-сбытовая деятельность.

Ключевые слова: кооператив, государственная поддержка, сельское хозяйство, сельская территория, регион.

In the present time an important and integral component of Ukraine's agricultural sector is the cooperative formations that make some contribution to solving the country's economic and food security issues. One of the ways to achieve the strategic goals of the Ukrainian economy is development of an agricultural entrepreneurship and cooperation through creating favorable economic conditions for starting and organizing activities, including state support for the formation and improvement of the material and technical base of cooperative enterprises. The main problem of the development and functioning of agricultural cooperatives in Ukraine is the low efficiency of their activities, caused by a number of reasons, both objective and subjective. In particular, the increase in agricultural output and the lack of reliable links with market structures in the cooperative have exacerbated the problem of selling

their products. In connection with this, the issue of developing scientifically substantiated proposals for improving the efficiency of functioning of cooperative enterprises on the basis of innovative mechanisms of state support is of particular relevance. Specifics of functioning and state support of agricultural cooperative enterprises activity are investigated in the article. It is stated that today the agricultural policy of Ukraine is focused on supporting the development of small and medium-sized businesses in the countryside, including the agricultural cooperative. It is determined that agricultural cooperation is a form of common economic activity of producers in one or different but interrelated processes of labor or production in order to satisfy social and economic interests that are difficult or impossible to achieve in individual activity. It is established that the current situation in the field of agricultural production at the regional level requires serious state intervention, which means a significant strengthening of state regulation and creation of all necessary conditions for adaptation of enterprises of collective ownership. The priority goals of the state regulation policy of the cooperative enterprises activity are outlined. An innovative mechanism for regulating cooperatives' activity has been developed on the basis of state support strengthening and improvement of service infrastructure, within which supply and marketing activities will be carried out. It is stated that ensuring the implementation of the program of an innovative mechanism for regulating the activities of cooperatives on the basis of state support strengthening and improving the service infrastructure is based on measures of direct and indirect state support, including subsidies, subsidies and other budgetary funds, tax benefits, state guarantees when attracting credit funds, state guarantees agro-leasing, formation of service infrastructure, etc.

Keywords: cooperative, state support, agriculture, rural area, region.

Постановка проблеми. В умовах сучасності важливою та невід'ємною складовою частиною сільськогосподарського сектору України є кооперативні формування, які роблять певний внесок у вирішення економічних проблем та питань продовольчої безпеки країни. Основною проблемою розвитку та функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні є низька ефективність їхньої діяльності, спричинена низкою причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Зокрема, зростання обсягів сільськогосподарського виробництва та відсутність у кооперативі надійних зв'язків із ринковими структурами загострили проблему збуту їхньої продукції. У зв'язку з цим особливою актуальністю набувають питання розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування кооперативних підприємств на основі інноваційних механізмів державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага у науковій літературі приділяється дослідженню сучасних теоретичних та практичних проблем розвитку та діяльності сільськогосподарської кооперації. Свої праці щодо вирішення проблемних питань зі створення, розвитку та організації діяльності кооперативів присвятили: О. Клокар [2], Ю. Лузан [4], Ю. Лупенко [3], М. Малік [4; 5; 6], В. Мамчур [6], В. Месель-Веселяк [3], Н. Мосійчук [1], О. Шпикуляк [5; 6; 7] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання, стосовно визначення специфіки розвитку та упровадження кооперативного руху були предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних учених. Однак проблематика щодо розроблення інноваційних методик та механізмів державної підтримки регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів на регіональному рівні залишається малодослідженою та потребує подальших теоретико-практичних та методичних розвідок.

Метою статті є дослідження особливостей формування механізму державної підтримки регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Методологічний базис дослідження становили наукові методи пізнання, зокрема використовувалися: системний підхід; методи порівняльного аналізу; статистичний; монографічний і абстрактно-логічний методи під час оцінки сучасного стану і динаміки роз-

витку галузевої структури діяльності сільськогосподарських кооперативних підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. За умов переходу до ринкових відносин відбувається пошук найбільш ефективних форм організації управління сільськогосподарського виробництва. У сфері економічних перетворень аграрного сектору України важливого значення набувають кооперативні форми господарювання, які утворюються відповідно до вимог сучасності та інноваційних змін в системі ринкових відносин.

Сільськогосподарська кооперація займає особливе місце у вирішенні питань захисту інтересів селянства в умовах конкуренції [1, с. 25]. Використовуючи антимонопольні економічні важелі, сільськогосподарська кооперація створює та забезпечує умови сприяння процесам переробки сільгосппродукції, надання виробничо-технічних та інших послуг жителям сільської місцевості тощо [2, с. 17]. Одним зі шляхів досягнення стратегічних цілей економіки України є розвиток сільськогосподарського підприємництва та кооперації через створення сприятливих економічних умов для започаткування та організації діяльності, зокрема державної підтримки формування та поліпшення матеріально-технічної бази кооперативних формувань [3, с. 78].

Організація агропромислового виробництва на основі кооперації має пріоритетне значення в аграрній сфері, розвиток якої базується на консолідації та взаємодії ресурсів і можливостей сільськогосподарських товаровиробників [4, с. 4].

Діяльність сільськогосподарських товаровиробників може здійснюватися із застосуванням різних форм і типів кооперації від простих форм відносин до складних інтегральних формувань, від виробництва сировини до реалізації готової продукції [5, с. 74]. В основу принципів кооперації закладено ідеї колективного ведення господарської діяльності, спільної праці, ідеї колективної власності на засоби виробництва, рівноправної участі її членів у керівництві громадським і господарським життям кооперативу [6, с. 42]. Кооперативи є інструментом об'єднання малими виробниками сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва [8].

На нашу думку, сільськогосподарська кооперація – це форма спільної господарської діяльності товаровиробників в одному або різних, але взаємопов'язаних процесах праці або виробництва з метою задоволення соціальних і економічних інтересів, які важко або неможливо досягти під час індивідуальної діяльності. Діяльність сільськогосподарських товаровиробників може здійснюватися із застосуванням різних форм і типів кооперації – від простих форм відносин до складних інтегральних формувань, від виробництва сировини до реалізації готової продукції.

Нині аграрна політика України сфокусована на підтримці розвитку малого та середнього бізнесу на селі, у тому числі й сільськогосподарської коопера-

ції. Станом на 01.01.2015 р. в Україні було зареєстровано 1427 сільськогосподарських кооперативів, станом на 01.01.2016 р.– 1627, на 01.01.2017 р.– 1947, на 01.01.2018 р.– 2014, на початок 2019 року – 2069 одиниць (рис. 1).

Черкаська область є однією з найбільших в Україні аграрних областей та має значний показник за кількістю зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів (табл. 1).

Також слід зауважити, що станом на 01.01.2020 в області зареєстровано вже 128 сільськогосподарських кооперативів – найбільше серед областей України. За видами діяльності вони поділяються на багатофункціональні – 77, заготівельно-збутові – 20, переробні – 9 та інші – 22 [11].

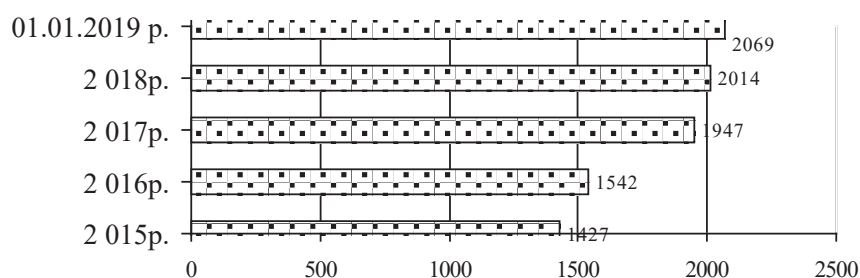

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів в Україні за період із 2015 по 01.01.2019 рр., од.

Джерело: складено автором за даними аналізу статистичних джерел [9; 10]

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів в Україні станом на 01.01.2019 р.

Область	Кількість сільськогосподарських кооперативів, од.							
	Всього, од.	Зареєстровано, од.	Діючі, од.	За видами діяльності, од.				
				Переробні, од.	Заготівельно-збутові, од.	Постачальницькі, од.	Інші, од.	Багатофункціональні, од.
Вінницька	94	52	42	6	14	3	9	10
Волинська	81	55	26	0	8	10	2	6
Дніпропетровська	106	60	46	12	10	7	9	8
Житомирська	80	50	30	5	10	0	5	10
Закарпатська	96	63	33	3	5	0	15	10
Запорізька	101	52	49	10	10	10	12	7
Івано-Франківська	97	50	47	8	12	9	8	10
Київська	131	66	65	12	16	13	14	10
Кіровоградська	92	50	42	5	10	8	9	10
Львівська	87	49	38	14	8	0	6	10
Миколаївська	88	50	38	5	6	8	8	11
Одеська	98	50	48	8	7	6	10	17
Полтавська	92	46	46	4	6	6	16	14
Рівненська	91	50	41	9	8	8	9	7
Сумська	84	60	24	0	9	0	10	5
Тернопільська	87	42	45	8	10	10	8	9
Харківська	96	45	41	6	7	5	11	12
Херсонська	92	52	40	5	11	10	8	6
Хмельницька	94	60	34	0	10	5	9	10
Черкаська	117	62	55	9	16	5	10	15
Чернівецька	86	46	40	11	7	0	12	10
Чернігівська	79	43	36	4	8	3	12	9
Усього	2069	1190	906	144	208	126	212	216

Джерело: складено автором за даними проведеного аналізу статистичних джерел [9; 10]

Статистичні дані свідчать про те, що виробництво сільськогосподарської продукції збільшилося з 14622,4 у 2015 р. до 16284,2 млн. грн. у 2018 р., а от урожайність сільськогосподарських культур має динамічний характер і тенденцію до рефлексорності показників (підвищення-спад). Валова продукція сільського господарства у 2019 році за зіставними цінами становила 15875,0 млн. гривень (97,5% відповідно до 2018 року), в тому числі продукція рослинництва – 9809,3 млн. грн., тваринництва – 6065,7 млн. грн. За виробництвом Черкащина займає 5 місце серед загальнодержавного виробництва, що становить 5,8%, з виробництва рослинницької продукції – 4,9% (8 місце), тваринницької – 8,5% (3 місце). Питома вага виробництва у сільськогосподарських підприємствах – 78,6%, відповідно у господарствах населення – 21,4% [11].

З огляду на те, що Черкаська область є одним із найбільших виробників продуктів харчування і сировини для їх виробництва в Україні, вважаємо, що Черкащина може стати відправною точкою зростання для агропромислового виробництва та продовольчого ринку країни.

Слід зазначити, що ситуація, що склалася у сфері виробництва сільськогосподарської продукції на регіональному рівні, вимагає серйозного державного втручання, що означає значне посилення державного регулювання та створення усіх необхідних умов для адаптації підприємств колективної форми власності, зокрема кооперативних підприємств, до нестабільних макроекономічних умов, що призведе до максимального забезпечення ринку продукцією власного виробництва.

Тому за умов макроекономічної нестабільності особливо важливим є не тільки залучення державних коштів, а й максимально ефективно їх використання, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності та ефективності сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим регіональні та місцеві органи влади повинні грамотно розставляти пріоритети функціонування агропромислового комплексу.

На рис. 2 нами визначено пріоритетні заходи щодо державної підтримки сільськогосподарських кооперативів.

На наш погляд, пріоритетними цілями державного регулювання діяльності кооперативних підприємств мають стати чіткі заходи щодо створення умов для ефективного їх функціонування шляхом:

- удосконалення заходів державної підтримки ефективного функціонування сільськогосподарських кооперативів і створення для них максимально простих умов доступу до різних ресурсів;
- створення необхідних умов для вигідного та ефективного товарообігу між кооперативними підприємствами регіону та країни;
- удосконалення законодавчих питань, що пов'язані із земельними відносинами в системі кооперації.

Безумовно, державна політика у напрямі забезпечення діяльності сільськогосподарських кооперативів, в умовах наслідків світової економічної кризи, за значної обмеженості ресурсів, труднощі реалізації сільгосппродукції тощо, повинна бути орієнтована на підтримку більш рентабельних видів діяльності.

При цьому принципи і механізми державної підтримки повинні докорінно змінитися: замість низьких дотацій в сільськогосподарський комплекс регіону необхідним, на нашу думку, є створення та розвиток принципово нових взаємовигідних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і державою, що розвиваються на засадах державно-приватного партнерства, а також дотування і виділення коштів не на боротьбу із наслідками негативних кризових явищ, а на виявлення першочергових причин та їх попередження.

Загальний стан і перспективи розвитку сільськогосподарських кооперативів залежать не тільки від ефективного використання ресурсів, а й, більшою мірою, від грамотної адаптації виробництва до потреб ринку і розвитку його інфраструктури.

Для вирішення цього питання нами пропонується інноваційний механізм регулювання діяльності кооперативів на основі посилення державної підтримки та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури, в межах якої буде здійснюватися постачальницько-збутова діяльність (рис. 3).

Зазначимо, що система заходів, закладених у програму запропонованої нами державної підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів, повинна включати:

1. Контроль і стабілізацію агропродовольчого ринку через ведення певної податкової, кредитної, цінової та фінансової політики. Основна мета такого заходу спрямована на створення сприятливого клімату за допомогою фінансової підтримки за короткострокового кредитування сезонних витрат і довгострокового кредитування для збільшення засобів виробництва, а також ведення відповідної політики оподаткування з урахуванням регіональних особливостей. У разі відхилень у реалізації програми або виявлення нових факторів, що на неї впливають, слід вжити конкретних коригувальних заходів.

2. Нормативно-правове та консалтингове забезпечення, яке спрямоване на створення законодавчого базису і правового регулювання, що сприятиме захисту інтересів вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників та поступальному розвитку кооперативних підприємств.

3. Забезпечення розвитку та діяльності інфраструктури сфери сільського господарства на основі формування системи обслуговування постачальницько-збутових кооперативів, створення сільськогосподарським товаровиробникам умов для реалізації своєї продукції.

Забезпечення реалізації програми інноваційного механізму регулювання діяльності кооперативів на основі посилення державної підтримки та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури ґрунтується на заходах прямої і непрямой державної підтримки, що включає субсидії, дотації та інші бюджетні кошти, пільги під час оподаткування, державні гарантії під час залучення кредитних коштів, агролізинг, формування обслуговуючої інфраструктури тощо.

Висновки. У сфері економічних перетворень аграрного сектору України важливого значення набувають кооперативні форми господарювання, які утворюються відповідно до вимог сучасності та

Рис. 2. Пріоритетні напрями та заходи державної підтримки діяльності сільськогосподарських кооперативів
Джерело: розроблено автором на основі проведеного дослідження

інноваційних змін у системі ринкових відносин. Ситуація, що склалася нині у сфері сільського господарства, вимагає державного регулювання та створення усіх необхідних умов для адаптації кооперативних підприємств до нестабільних макроекономічних умов.

Політика регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів на основі використання посиленої державної підтримки та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури повинна ґрунтуватися на трьох основних принципах:

1) пріоритетності – визначення основних пріоритетів підтримки і розвитку кооперативів залежно від внутрішніх і зовнішніх умов діяльності;

2) цілеспрямованості – цільової орієнтації програм усіх рівнів, спрямованих на досягнення конкретних цілей і завдань, серед яких: кількісне і якісне підвищення сільськогосподарської продукції; збільшення продовольчої безпеки країни; зростання якості і рівня життя на селі;

3) системності – урахування заходів, необхідних для реалізації програм на всіх рівнях під час взаємозв'язку з державною аграрною політикою.

Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні дасть змогу використовувати переваги великого товарного виробництва і враховувати інтереси сільських товаровиробників, сприяючи відродженню

Рис. 3. Механізм регулювання діяльності кооперативів на основі державної підтримки та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури

Джерело: розроблено автором на основі проведеного дослідження

селянина як господаря виробництва, реального власника засобів виробництва і виробленої ним продукції. Об'єднання селян у кооперативи сприятиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства за збереження робочих місць, соціальному розвитку сільських територій.

Сьогодні необхідно скоординувати зусилля регіональної влади і кооперативної спільноти щодо відродження традицій вітчизняної кооперації. Необхідно надати новий імпульс розвитку агропромислового комплексу за рахунок кооперативного руху. Надалі необхідно зосередити увагу на створенні в регіонах центрів розвитку сільськогосподарської кооперації, посилити популяризацію ідей кооперативного руху, підвищувати грамотність жителів села у сфері кооперації, розробити концепцію експортних кооперативів та інструментів їх підтримки тощо.

Бібліографічний список:

1. Мосійчук Н.О. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Біоeкономіка і аграрний біз-*

нес (Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес), 2018. Вип. 284. С. 24–33.
 2. Клокар О.О. Сільськогосподарська кооперація в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 6. С. 16–23.
 3. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Київ: ІАЕ, 2012. 182 с.
 4. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 3–9.
 5. Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.
 6. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки: монографія. / Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. та ін. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. 374 с.
 7. Sakovska O., Shpykuliak O., Ushkarenko Iu., Chmut A. Socio-economic institutions for development of cooperation. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Vol. 4. № 27. P. 513–521.

8. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 19 січня 2013 р. №469/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.04.2020).
 9. Сільськогосподарські кооперативи в Україні. Офіційний сайт Державної служби статистики України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2020).
 10. Динаміка зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів. 2019. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/naryamki/fermerstvo-ta-kooperaciya/silskogospodarski-kooperativi> (дата звернення: 20.04.2020).
 11. Агропромисловий комплекс. 2020. Офіційний портал Черкаської обласної державної адміністрації. URL: <http://ck-oda.gov.ua/ahropromyslovij-kompleks/> (дата звернення: 20.04.2020).
 12. Статистичний збірник «Сільське господарство Черкащини», 2019. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Черкаській області. URL: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2019/present_sg_2018.pdf (дата звернення: 20.04.2020).
- References:**
1. Mosiichuk N.O. (2018). Suchasnyi stan rozvytku silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini. [Current state of development of agricultural cooperation in Ukraine]. *Bio-economics and Agrarian Business* (Scientific Bulletin of NULES of Ukraine. Series: Economics, Agrarian Management, Business), vol. 284, pp. 24–33.
 2. Klokar A.A. (2013) Silskohospodarska kooperatsiia v Ukraini: retrospektyvnyi ta perspektyvnyi analiz efektyvnoho rozvytku. [Agricultural cooperatives in Ukraine: a retrospective and prospective analysis of effective development]. *Sustainable economic of development*, vol. 6, pp. 16–23.
 3. Lupenko Yu.O., Mesel-Veseliak V.I. (2012) *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku*. [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for 2020]. Kyiv: IAE. (in Ukraine)
 4. Malik M.I., Luzan Yu.I. (2010) Problemnii pytannia rozvytku kooperatsii ta intehtatsiinykh vidnosyn v APK. [Problems of development of cooperation and integration relations in agriculture]. *Economy AIC*, vol. 3, pp. 3–9.
 5. Shpykuliak O.H., Malik M.I. (2019) Instytutstionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahranomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt. [Institutional analysis of entrepreneurship development in agricultural sector of economy: methodical aspect]. *Economy AIC*, vol. 6, pp. 73–82.
 6. Malik M.I., Shpykuliak O.H., Mamchur V.A. at all (2019) *Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii ta intehtatsiiny protsesy v ahranomu sektori ekonomiky*. [Development of agricultural cooperation and integration processes in the agricultural sector of the economy]. Kyiv: IAE. (in Ukraine)
 7. Sakovska, O., Shpykuliak, O., Ushkarenko, Iu. and Chmut, A. (2018). Socio-economic institutions for development of cooperation. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, vol. 4. no. 27. pp. 513–521.
 8. *Zakon Ukrainy "Pro silskohospodarsku kooperatsiiu"* (2013). [The Law of Ukraine "On agricultural cooperation"]. The Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (accessed 20 April 2020).
 9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Silskohospodarski kooperatyvy v Ukraini*. [Agricultural cooperatives in Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 20 April 2020).
 10. Ministerstvo ahranoi polityky ta prodovolstva Ukrainy (2019) *Dynamika zareiestrovanykh silskohospodarskykh kooperatyviv*. [Dynamics of registered agricultural cooperatives], available at: <https://minagro.gov.ua/ua/naryamki/fermerstvo-ta-kooperaciya/silskogospodarski-kooperativi> (accessed 20 April 2020).
 11. Ofitsiyni portal Cherkaskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2020) *Ahropromyslovyi kompleks*. [Agro-industrial complex], available at: <http://ck-oda.gov.ua/ahropromyslovij-kompleks/>(accessed 20 April 2020).
 12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) *Silske hospodarstvo Cherkashchyny*. [Agriculture of Cherkasy region], Cherkassy: Department of Statistics in the Cherkasy region, available at: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2019/present_sg_2018.pdf (accessed 20 April 2020).